

IN MEMORIAM DR. ĆIRE TRUHELKE

(2. II. 1865 — 18. IX. 1942)

Minulo je petnaest godina od smrti jednog skromnog i mnogostranog učenjaka, kakav je bio dr. Ćiro Truhelka. Rođen u Osijeku, gdje mu je otac Antun bio učitelj, koji je u svoje vrijeme bio politički progonjen zbog slobodnjačkog odgoja školske mladeži. Mladi se Ćiro počeo još u osnovnoj školi isticati svojom nadarenošću i sklonošću za crtanje i slikanje. Srednju školu i sveučilište svršio je u Zagrebu, a studirao je povijest umjetnosti, arheologiju i nauke, koje su s ovim granama u organskoj vezi. Na sveučilištu slušao je predavanja dr. Izidora Kršnjavija iz područja povijesti umjetnosti, a opću povijest predavao mu je profesor Natko Nodilo, istaknuti historik i političar. Ova dva predavača bila su presudna za oblikovanje njegova duha, jer su mu dali zamah i širinu, koji su ga nosili kroz cijeli njegov život.

Promoviran je 9. XI. 1885. s disertacijom o Andriji Meduliću. Najprije je služio kao pristav u Umjetno-obrtnom muzeju u Zagrebu, a 1886. imenovan je prvim kustosom Zemaljskog muzeja u Sarajevu i 1905. postao je i upraviteljem toga muzeja. Na toj je dužnosti ostao sve do 1922., kada je bio umirovljen.

1925. postao je redovitim profesorom univerziteta u Skoplju, gdje je služio do 1931.

Truhelkinim zalaganjem izgrađene su nove muzejske zgrade u Sarajevu, te postavljene i uređene prethistoričke, sredovječne i etnografske zbirke u duhu suvremene muzeologije. Od 1906—20. bio je urednik Glasnika zemaljskog muzeja u Sarajevu, u kome je objavio najveći dio svojih srtničnih rasprava.

U radu je bio neumoran, temeljit, stručan, svestran i poliglot. Govorio je uz evropske još albanskim i turskim jezikom, dok češki nije govorio. U svojoj težnji da svlada pojedine jezične nauke, bio je ustrajan, dosjetljiv i praktičan.

Već u početku svog rada i djelovanja u Sarajevskom muzeju opazio je velik nedostatak, da se uza sve zanimanje i proučavanje Balkanskog poluotoka, nije našao do onda nitko, tko bi pobliže proučavao albanski jezik, koji je jedini živi ostatak jezika ilirskih starosjediaca u zapadnom dijelu Balkana. Počeo je bilježenjem i skupljanjem albanskih narodnih pjesama, poslovice i narodnih običaja, pa je ubrzo kupio leksikalni materijal i sastavio pregled albanske gramatike. Ove studije su urodile plodom, a bile su objavljene u sarajevskoj „Nadi“.

koju je uređivao Kosta Hoermann. Poslije je Truhelka toliko ovladao albanskim jezikom, da je na tom jeziku objavljivao članke u časopisu „*Albania*“, a taj je izlazio u Bruxellesu, te kasnije u Londonu i Bukureštu. U vezi s pionirskim radom na albanologiji u Parizu je 1900. štampao zanimljiv članak: *Les restes illyriens en Bosnie*¹⁾.

Njegov mnogostruki rad u oblasti prethistorije, rimske i sredovječne arheologije, epigrafike, paleografije, numizmatike, heraldike, etnografije i povijesti bio je najvećim dijelom posvećen Bosni i Hercegovini. Raznoliki i do u pojedinosti naučno razrađeni radovi dali su i veliki broj utvrđenih rezultata²⁾.

God. 1913. potaknuo je tadašnjeg muzejskog namještenika — kasnijeg reis-ul-ulemu Fehima Spahu, da u *Glasniku zamaljskog muzeja Bosne i Hercegovine* objavi u originalu i prijevodu s potrebnim objašnjenjem, *Turske rudarske zakone*. Kraj toga se sam zalagao, da se pojedini nazivi što bolje protumače³⁾.

Mnogo se bavio pribiranjem i proučavanjem građe o patarenskim stećcima i njihovim natpisima, ornamentima i sredovječnim pismom, nazvanim „*bosančica*“. Važno je njegovo otkriće „*Testamenta gosta Radina*“ u Dubrovačkom arhivu.

Truhelka je 1889. prisustvovao kongresu prethistorijskih nauka u Beču, što su ga zajednički priredili „*Bečko antropološko društvo*“ i *Njemačko društvo za antropologiju, etnologiju i prethistoriju*“ iz Berlina. Na njemu je zastupao Bosnu i referirao pred stručnjacima najvažnije o glasinačkim iskopinama. Kongresu je predsjedavao Rudolf Virchow, osnivač moderne patologije. S Virchowom se ponovo susreo 1900. u Kijevu, na kongresu slavenskih arheologa, a s njim je bio inače u stalnoj pismenoj vezi. Na njegov je prijedlog Truhelka bio izabran dopisnim članom *Njemačkog antropološkog i prethistorijskog društva* u Berlinu. Zatim su slijedila i ostala priznanja. Postao je članom *Antropološkog društva* u Münchenu, *Društva šleskih starina* u Breslavi, *Arheološkog društva* u Petrogradu i Moskvi, *Središnjeg povjerenstva za čuvanje spomenika* u Beču, te *Danskog društva nordijskih arheologa* u Kopenhagenu. Sudjelujući na mnogim kongresima upoznao je veliki broj glasovitih učenjaka iz čitave Evrope.

Poslije otkrića glasinačkih starina i neolitskih iskopina u Butmiru, na Truhelkinu inicijativu sazvan je kongres od 15—21. VIII. 1894. u Sarajevu. Nakon toga Glasinac i Butmir ulaze u evropsku prethistorijsku literaturu kao nazivi za posebno razdoblje.

Zanimljive i osobito su važne njezove arhivske studije usmjerene povijesnom proučavanju Bosne i Hercegovine. Truhelka je 1907. otišao u Dubrovnik, da u tamošnjem arhivu prouči povijesne isprave. Svoja je otkrića objavio pod nazivom: „*Dvije listine iz dubrovačke arhive*“; *Kroničke bilješke* u „*Liber Reformationum*“; „*Crtice iz srednjeg vijeka*

1) Č. Truhelka: *Uspomene jednog pionira* — Zagreb, 1942.

2) St. Stanojević: *Narodna enciklopedija*, IV. knjiga str. 909.

3) *Glas. Zem. muz. B i H*, Sarajevo XXV, 1913., br. 1 i 2.

na osnovu dubrovačkih arhivalija“. Tako je obradio isprave od XIV. vijeka, pa do Mohačke bitke 1526.

U jednoj škrinji „u kojoj su se nalazili ostaci Stonskog arhiva, našao je mnogo turskih isprava, dotada posve nepoznatih. One su od neprocjenjive vrijednosti za poznavanje epohe turske vladavine u Bosni. Objavio ih je 1911. u knjizi „*Tursko-slovenski dokumenti dubrovačkog arhiva*“.

Uz ova proučavanja bavio se i etnologijom. Pisao je studije o podrijetlu kulta Lara i Krsne siave, zatim o širenju toga kulta uz analizu drugih i sličnih analogija. Pri tom se radu služio komparativno numizmatikom i arheologijom. Tako je upotrebio ovu svoju komparativnu metodu pišući o srebrenom denaru Julia Cezara, na kojemu je prikazan Eneja kako nosi Lara, povezujući ovaj denar sa spomenikom iz okoline Prištine, gdje su bile ruševine grada Ulpianae iz dobe cara Aleksandra Severa⁴).

U prvim stoljećima Srednjeg vijeka nije se u Bosni kovao novac. Pretežno je bio u upotrebi dubrovački novac. Taj je zadržan na tržištu velikim dijelom i u vrijeme domaćih vladara, koji su kovali vlastiti novac sve do doba turske viasti.

Truhelka je 1894. objavio i opisao pregled bosanskog, srpskog i bugarskog novca, koji se nalazio u muzejskoj zbirci. Uz to je objasnio, koji su razlozi velike rijetkosti bosanskih novaca. Zašto su se oni uopće kovali u manjem broju i utvrdio je, da je uglavnom to bila posljedica suverena prava bosanskih vladara, a ne potreba opticaja novca trgovačkom izmjenom sa susjednim zemljama⁵).

Za proučavanje numizmatike u Bosni značajan i od presudne je važnosti nalaz bosanskih novaca, otkriven kod Ribiča, kraj Ostrožca na Neretvi, radi velikog broja od 1422 komada različitih tipova i još različitijih varijanata. Ti su osobito zanimljivi zbog svog sastava, pa su pružili mogućnost temeljitom proučavanju i novi uvid na razvoj bosanskog novčarstva. Truhelka je tim nalazom proveo novu determinaciju, koji je do tada Šime Ljubić pripisivao kralju Tvrtku I., a Truhelka ga opravdano dodijelio kralju Tvrtku II. Tvrtkoviću. Novac „*prvih banova*“ pripisao je isključivo banu Stjepanu Kotromaniću, koji je Bosnu osamostalio i teritorijalno povećao⁶).

Prema ocjeni numizmatičara I. Rengjela, konačni naučni rezultat ove značajne Truhelkine studije sastoji se u ovim utvrđenim i obrazloženim činjenicama:

- 1) Novac „*prvih banova*“ kovao je samo ban Stjepan Kotromanić.
- 2) Tvrtko I. kovao je samo kao ban, a kad se je zakraljio (1377—91) nije više izvršavao to regalno pravo u Bosni. To je Truhelkino mišljenje izmjenio sam Rengjeo u svojoj raspravi „*Kraljevski novac Tvrtka*“ I., opisavši jedini očuvani primjerak dinara kraja Tvrtka I. kovana u

⁴) Dr. Ć. Truhelka: *Studije o podrijetlu* — Zagreb, M. H. 1941.

⁵) *Glasnik Zem. muz. B i H*, Sarajevo VI; str. 389—410.

⁶) Ivan Rengjeo: *Novci bosanskih banova i kraljeva*, *Glasnik Hrv. drž. muz.*, Sarajevo 1943.

Kotoru. Taj se grad nalazio pod njegovim protektoratom zadnjih godina njegova života i vladanja⁷⁾.

3) Kraljevi Dabiša (1391—95), Jelena Gruba (1395—98), Ostoja (prvi put 1398—1404), Tvrtko II. (prvi put 1404—8), Ostoja (drugi put 1409—18), i Stjepan Ostojčić (1419—21) nisu kovali svog novca.

4) Kralj Tvrtko II. (1421—43) počeo je 1436. opet s kovanjem.

5) Taj je rad nastavio Kralj Tomaš (1444—61).

6) Stjepan II. Tomašević (1461—63) kuje također svoj novac i izjednačuje ga težinom i vrijednošću s dubrovačkim⁸⁾.

S područja numizmatike objavio je ove radove:

„Afrički novci od tuča nađeni u Vrankamenu kod Krupe“, „Zanimiv turski novac, kovan u Sarajevu“, „Još jedan u Bosni kovan turski novac“, „Nalaz iz Vranjske (I. Bosanski novci, II. Dubrovački novci)“, „Nalaz bosanskih novaca obreten kod Ribiča“, „Nalaz dubrovačkih groša iz Kupresa“, „Jedan nalaz turskih akči iz Makedonije“⁹⁾.

Veću numizmatičku studiju objavio je, kao prinos hrvatskoj numizmatici u raspravi i *Slavonskim banovcima*. Povod je bio najveći poznati nalaz slavonskih banovaca u Bosni kod Brdara, u kotaru Sanski Most. Takvi novci su kolali u sjevero-zapadnom dijelu na domaku hrvatskih kovnica novca u XIII. i početkom XIV. stoljeća¹⁰⁾.

Zbog svojih zasluga Truhelka je bio izabran 20. IV. 1932. za dopisnog člana, a kasnije sve do smrti počasnim članom *Numizmatičkog društva* u Zagrebu.

Iz područja historije potrebno je istaknuti vrlo zanimljivu radnju „*Kolijevka i groblje prvih Kotromanića*“, koja raspravlja o rodoslovlju najvećeg bosanskog bana Stjepana Prijezde, od kojeg potječu četiri koljena Kotromanića (1233—1333.) do bana Tvrtka¹¹⁾.

Sintezu svoga arheološkog istraživanja objelodanio je u knjizi „*Starokršćanska arheologija*“ (1931). Sredovječne spomenike obradio je u raspravi „*Sredovječni spomenici bosanske Hrvatske*“¹²⁾. U svom radu silom prilika postao je polihistor, koji se morao upuštati u različite heterogene struke. U svojoj mnogostranoj djelatnosti toliko je toga otkrivao i zasnivač, da se u svojim „*Uspomenama*“, premda je bio skroman, na neki način morao nazvati *pionirom*¹³⁾.

Veliki je broj njegovih publikacija i knjiga izdanih u vremenu od 1885. do 1938. objavljen u *Glasniku Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*¹⁴⁾.

⁷⁾ Ivan Rengjeo: *loc. cit.*

⁸⁾ Ivan Rengjeo: *loc. cit.*

⁹⁾ *Glasnik Zem. muz. B i H*, I (1) 38, I (1) 57, VI—419, XIV—221, XVII—1, XVII—491, XXXI—99.

¹⁰⁾ *Glasnik zem. muz. B i H*, IX. 1 (1897).

¹¹⁾ Č. Truhelka: „*Studije o podrijetlu*“, Zagreb M. H. 1941.

¹²⁾ *Hrvatsko Kolo* — XXIII. str. 1—13.

¹³⁾ Prof. dr. Jaroslav Šidak — *Historijski zbornik* 1952, br. 1—2 str. 103—110.

¹⁴⁾ *Glasn. Zem. muz. B i H* — XXXIII., XXXIV. br. 1—4. 1922. str. 37—41.; Referat Rudolfa Zaplate u *Spomenici proslave 50-godišnjice Zemaljskog muzeja u Sarajevu* god. L—1938. svez. I.

Posljednje dvije godine svog života radio je mnogo i do zadnjeg daha u potpunoj bistrini svog velikog duha. Kao što je uvijek volio Bosnu, tako je želio da mu grobni spomenik na *Mirogoju* bude ukrašen ornamentom grobne ploče iz Zakova, a natpis isklesan „bosančicom”¹⁵). Komemorirajući Truhelkinu ličnost i njegov znanstveni rad, mogli bismo završiti riječima J. W. Goethea: „Svi ljudi, koji žive jedni uz druge, proživljavaju istu sudbinu, i ono, što se dešava pojedincu, može poslužiti kao simbol za tisuće drugih”¹⁶).

Zagreb.

V. Kopač.

¹⁵) Agata Truhelka: „Časopis za hrvatsku povijest“ 1943. br. 1—2 str. 149—152.

¹⁶) J. W. Goethe: *Poezija i Proza* — Zagreb 1953, str. 678, u eseju Zdenka Škreba.

